GYURÁCZ FERENC

SZAKRALITÁS ÉS ÉLETÖRÖM

Somogyi Győzőről, a Mindszenty-emlékérem átadása alkalmából

Mindszenty Társaság, Budapest, 2005. november 5.
Megjelent az *Életünk* 2006. évi 2. számában

Napjainkban, több mint másfél évtizeddel az ún. rendszerváltoztatás eseménysora után megállapítható, hogy a magyarság legjobbjainak minden jóakarata ellenére a nemzeti jövő kilátásai lényegében nem javultak. A magyarság létszáma másfél évtized alatt nagyobb mértékben csökkent, mint a török hódoltság egy-egy átlagos másfél évtizede alatt, és ma már nem éri el a Kárpát-medence összlakosságának 40%-át. Ezeregyszáz éves szállásterületünk határokon kívül eső részének föladása felgyorsult, megtartására nemcsak igazán hatékony gyakorlati tevékenység nem irányul, hanem még azt sem tisztáztuk, hogy egyáltalán meg akarjuk-e tartani. Ezenközben a csonkaország feletti gazdasági, politikai és kulturális ellenőrzést nemhogy erős kézzel megragadtuk volna, hanem mind nagyobb részét hagytuk átcsúszni a létünk és kultúránk iránt közömbös, nemzetek-fölötti pénzügyi hatalmak kezébe. A politikai elit majdnem egészének inkompetenciája a másfél évtizedes folyamat egészéből is nyilvánvaló, és demonstratívan is megnyilvánul azokban az esetekben, amidőn nemzeti érdekeink bátor képviselete eldöntendő kérdésekre adott igen vagy nem válaszok formájában valósítható vagy tagadható meg. A hivatott vezetőréteg kiválasztására való képtelenség magának a rendszernek a legitimációját ássa alá.

Ez egyébként is recseg-ropog, hiszen az ún. népuralmat a nép nagy része egyáltalán nem érzi magáénak, miközben természetesen nem is gyakorolja. A nép túlnyomó része a mindennapi megélhetés gondjaival van elfoglalva, de ennek csak egyik, kisebbik oka a valóságos anyagi nyomorúság, a másik, megítélésem szerint fontosabb ok az a szellemi-lelki sivatag, amelyben élünk, s amely akkor is elhiteti velünk, hogy gondjaink anyagi természetűek, ha ez egyáltalán nem így van. A gyakorlati materializmus a csonkaország magyarságában mára majdnem teljesen szétvagdosta a nemzeti közösséget összetartó érzelmi szálakat, amihez igen erősen hozzájárult a politikai elitnél fontosabb értelmiségi elit gyászos meddősége. Ez az elit ugyanis mindeddig nem volt rá képes, hogy a nép számára megjeleníthető és érzelmileg átélhető nemzetstratégiai célokat fogalmazzon meg. (Egy példa, hogy mire gondolok: a magyarság egyesítése érzelmileg átélhető cél, de az euró 2010-es bevezetése nem az. De még a magyar futball visszajuttatása a világ élvonalába is átélhető cél, míg az államháztartási hiány csökkentése nem az. Az utóbbit meg kell csinálni, de ahhoz is kell az előbbiről is beszélni.)

Az értelmiség alkalmatlansága általánosabban is fölvethető. Amint az 1943. évi szárszói konferencián Németh László – joggal vagy nem, de – kijelenthette, hogy a magyarság ideológiája kész a maga ízlése és érdekei szerinti változáshoz, s 1956 őszén ez nagyjából igazolódott, ugyanúgy 1989-90-ben egy ilyen kijelentést senki nem kockáztathatott meg. A magyarságnak nem volt ideológiája a változáshoz, hacsak az nem, hogy minél gyorsabban kiszabaduljon a szovjet járomból, s minél hamarabb csatlakozhasson a jólétet és szabadságot ígérő európai közösséghez. Mivel elméletben kidolgozott rendszere nem vagy csak töredékesen volt a változásnak, ezért az események sodrában senki sem gondolt arra,

hogy a dolgok lényegét illetően vajon különbözik-e az a világ, amelyhez oly mohón csatlakozunk? Vajon ez nem az a világ-e, amelyet a XX. század első felének válságfilozófusai oly érzékletesen minősítettek hanyatlónak, alkonyodónak? Vajon ez nem az a világ-e, amely méhében kihordta, majd keletre exportálta előbb a kapitalizmust, a liberalizmust, az antiklerikalizmust, a republikanizmust, a jakobinizmust, a sovinizmust, a teoretikus ateizmust, az anarchizmust, az analfabéták választójogát, és, horribile dictu, magát a kommunista diktatúrát?! Vajon ez nem az a világ-e, amely Istent trónjáról letaszítván, a mechanikai törvényeket ültette a helyére, s ezek bűvöletében szisztematikus környezetpusztításba, és a világ távolabbi pontjain ezeréves kultúrák leigázásába kezdett, s azt ma is növekvő étvággyal folytatja?! Vajon ez nem az a világ-e, amely ugyanúgy idejétmúlt konzervativizmusnak, a fejlődés gátjának minősíti azt a nemzeti és keresztényi hűséget és azt a közjogi hagyományőrzést, amely a mi Mindszenty hercegprímásunk sajátja, mint ahogy tette ezt a kommunista ideológusok hada?

A rendszerváltó értelmiség nemigen tette föl ezeket a kérdéseket, s engedjük meg: az események sodrában erre már nehezen is lett volna módja. Az események előtt pedig azért nem, mert ez a változás meglehetősen váratlanul érkezett.

De ha napjaink perspektívájából visszanézünk, akkor láthatjuk, hogy a kommunizmus évtizedei alatt sem halt ki teljesen az a hagyomány, amely kritikusan szemlélte az egész modernséget – benne a szocializmust is, meg a kapitalizmust is -, és amely nem feledte el, hogy az üdvösség szempontjából a modernség jellemző problémái irrelevánsak, lényegtelenek.

Ezt a hagyományt éltette tovább – a nyilvánosságtól elzártan – például Hamvas Béla, erre volt érzékeny Kodolányi János, Várkonyi Nándor, és ezt képviselték puszta létükkel és napi munkájukkal az egyházak, különösképpen a katolikus egyház, és még különösebben a II. vatikáni zsinat előtti időszakban. Ezt képviselte jelképpé magasztosuló következetességgel, belső majd külső száműzetésben is, Mindszenty József bíboros. Legtöbben a rendszerváltozás után szembesülhettünk a ténnyel, hogy ennek a szellemnek volt és van egyetemes rangú magyar filozófusa is, Molnár Tamás személyében.

A szocializmus és a kapitalizmus közös bírálataként jelentek meg a hatvanas évektől kezdve a környezetvédő mozgalmak keleten és nyugaton. Ezekkel összhangban és ezektől függetlenül egyaránt megtörtént a hetvenes-nyolcvanas években hazánkban is, hogy egyes értelmiségiek fölkerekedtek, s kivonultak a városi kultúrából, ki a népszolgálat, ki a művészi alkotás alkalmas terepét kereste, ki pedig egyszerűen csak az élhetőbb, emberibb léptékű környezetet.

*

A művész, akit itt ma köszöntünk, mint a Mindszenty Emlékérem kitüntetettjét, az utóbb jellemzett hagyomány napjainkra egyik legjelentősebb képviselője. Rá nem vonatkozik mindaz, amit a rendszerváltoztató értelmiség távlatos gondolkodásának hiányáról elmondhatunk. Ő már a nyolcvanas években, amidőn az ún. demokratikus ellenzékhez kapcsolódott, világosan látta, hogy nem elegendő visszamenni a szocializmus *elé.* Ha valódi változást akarunk, akkor Istenhez és a világ isteni rendjéhez kell visszatérnünk. És ahhoz a hagyományhoz, amely itt van, a talpunk alatt, a nemzetünk múltjában. Ez a véleménye botránykő volt a „haladó" értelmiség szemében. Nem is értették, miről beszél. „Ádám óta romlik a helyzet" – foglalta össze történetfilozófiai álláspontját, s valljuk meg, ez a fajta radikalizmus valóban hottentottául csenghetett ama mozgalmi személyek fülében, akik a radikalizmus krédóját a hagyományos család szétbomlasztóitól tanulták, Engels Frigyestől Cohn-Bendit-ig és Heller Ágnesig.

De Somogyi Győző tudta, mit beszél, hiszen többévtizedes útkeresés állt mögötte, amelynek ekkorra már szinte minden vektora egy irányba, egy bámulatosan egységes és következetes képzőművészi, gondolkodói, és általában értelmiségi életmű irányába mutatott. Eszmélkedését ő maga hármas gyökérzetből eredezteti: említi vallásos neveltetését, az 1956-os szabadságharc kamasz fiúként való átélését és azokat az ifjúkori esztendőket, amelyeket katolikusként, a tradicionalista zsidó gondolkodó, Szilágyi Ernő tanítványi körében töltött. A budapesti Római Katolikus Hittudományi Akadémia elvégzése, az egyháztörténeti doktorátus, a munkáspapként eltöltött évek után a laicizálás olyan érzékeny időszak, amelyről a kívülálló, az illetéktelenség kockázata nélkül nyilván semmit sem mondhat.

Ami bizonyos: az ezt követő évtizedben Somogyi Győző az egyébként is magas színvonalú magyar grafika élvonalába kerül, átütő tehetsége rendszeres művészeti tanulmányok nélkül is, mint kés a vajban, halad a szakmai elismertség felé. S ami szintén bizonyos, és a művészi egyéniség egyik jellegadó vonása: ő nem a mogorva konzervatívok típusából való, hanem inkább a G. K. Chestertonéból – noha fizikai alkata merőben eltér az angol konvertita íróétól –, aki a katolicizmust az életöröm vallásának tartotta. Ezzel magyarázható, hogy a grafikák fekete-fehér világa után a hetvenes évek végétől egyre sorakoznak tojástempera festékkel festett, színpompás festményei, amelyek többek között Csontváry Kosztka Tivadar, a bizánci ikonfestészet és a magyar népművészet hatásait olvasztották magukba. Úgy képviselnek merőben eredetit és összetéveszthetetlent, hogy nem az eredetiséget célozzák meg. Meg sem kísérlik, az avantgárd módjára, „megelőzni korukat". Ez ugyanis egyáltalán nem volna érdem.

Festészetének kibontakozása már Salföldhöz köthető, ehhez a kicsiny falucskához a Káli-medencében, ahol a nyolcvanas évek közepén, nagyon tudatos döntéssel, Somogyiék megtelepedtek. Ősi parasztportát újítottak fel, hagyományos állattartó gazdálkodásba fogtak (pl. racka juh és kecske tartásával), és tevékenységük erősen hozzájárult e gyönyörű dunántúli kistájon a falvak megkapaszkodásához, a környezetvédelmi szempontok előtérbe kerüléséhez. A művész az ősi magyar lovas harcászat és viseletek kiváló ismerőjeként nemcsak megörökítette a magyar lovasság ruházatát a honfoglalás korától a második világháborúig, hanem lovas bandériumot szervezett, s általában is szerepet játszott a huszár hagyományok széleskörű felélesztésében.

Somogyi Győző a művészetet szakrális jellegűnek tartja, és ez természetesen nemcsak a vallási tematikára vonatkozik. Mindazonáltal mind grafikai, mind festészeti oeuvre-jében jelen van az utóbbi is, például olyan, a Millennium évében festett képekkel, mint a *Magyarok Nagyasszonya* és a *Krisztus adja a koronát.* Az Árpád-házi szentek ikonosztáza vagy olyan szépségek, mint *A Káli-medence Madonnája* szintén említhetők e körből. De a létezésnek ugyanezt az áhítatát és örömét fedezhetjük fel izzó balatoni tájképein ugyanúgy, mint sok-sok történelmi arcképén és csatajelenetén. A magyar hagyomány birtokba vétele és nyugodt, pozitív vállalása, a tradícióhoz való vonzódás jellemzi e műveket, így például a magyar katonahősök arcképcsarnokát, amely a millecentenárium idején jellemző módon váltotta ki az éppen uralkodó ideológia dogmatikusainak haragját.

Somogyi Győző immár terebélyes és sokféle tevékenységet felölelő életművében az a leglenyűgözőbb, hogy az uralkodó irányoktól való bátor és nyugodt függetlensége minden erőltetett hadakozást nélkülöz, tömbszerűen elkülönül, s bár önkörében egységes, nem szigetelődik ki a környezetéből, hanem éppenséggel ezer szálon kapcsolódik hozzá. Ez az elkülönülve szervesülés, véleményem szerint, két következménnyel jár. Az egyik, hogy a kicsiny Salföld mára egyre inkább felsorakozik a magyar szellem olyan, kultikus vidéki centrumai közé, mint amilyenekké az elmúlt évszázad során, mutatis mutandis, Sztána, Marosvécs, Balmazújváros, Tiszapalkonya, Sajkód vagy éppen Lakitelek váltak. A másik fontos következmény, hogy Somogyi Győző a nyolcvanas-kilencvenes évekre birtokába jutott annak a nagy belső biztonságnak, amely lehetővé teszi számára, hogy *tanítóként* lépjen föl.

Nézeteit, felismeréseit legteljesebben a *Megélt aranykor* című könyv tartalmazza, amely a Kapiller Ferenccel folytatott beszélgetéseit teszi közzé.

Mindszenty József hercegprímás konzervatív volt, mert még volt mit konzerválni. Somogyi Győző társadalomfilozófiai, társadalomterápiai nézetei a *rekonstrukció* eszméje köré szerveződnek. Úgy véli, ma már újra létre kellene hozni mindazt, amit a maga idejében elmulasztottunk konzerválni. Erre meglett volna a lehetőség, mert bár üdvtörténeti perspektívából nézvést „Ádám óta romlik a helyzet", a földi élet hanyatlása az ún. felvilágosodás óta gyorsult fel, s napjainkra vált végzetessé. Ennek oka pedig nem más, mint hogy a fehér civilizációban a vallás helyére a technika uralmát, a természettel való harmónia helyére a szakadatlan fejlődés elvét helyezték. Mivel változásnak nincs jele, sorsunk alighanem megpecsételődött – mondja az ész belátása.

De a keresztény ember nemcsak racionálisan mérlegel. Somogyi Győző gyakran ül lóhátra, állatokat tenyészt, kecskesajtot készít, hagyományos viseletben jár, a nemzeti hagyomány megtartó erejére és az imádkozás áldásos hatásaira figyelmezteti a magyarságtudatától és a mennyei biztonságától megfosztott népet, a pszichiátriák potenciális közönségét. Nemzetének és az emberiségnek a természethez, a valláshoz és a hagyományos társadalmi szerkezethez (államformában a monarchiához) való visszatérést ajánlja – természetesen tudva, hogy gyors eredményekre nem számíthat… De hát – ellentétben azokkal, akik sorsunk intézőinek hiszik magukat – nem gyakorlati ember ő, legalábbis nem abban az értelemben, hogy számolnia kellene az ún. realitásokkal…

Mi lett volna Mindszenty Józsefből, ha mindenkor számolt volna a realitásokkal? Valaki más.

Mi lehetett volna a rendszerváltoztatásból, ha *nem* számoltunk volna mindenkor olyan görcsösen a realitásokkal?…